

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра адміністративного права та адміністративного процесу

КЕЙС

заняття на тему

«Реагування поліцейських ЮП на факти жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Виявлення, попередження і розгляд випадків жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Національна гаряча лінія як інструмент реагування»

Підвищення кваліфікації (короткострокове)
підрозділів ювенальної превенції

Інформація про викладача:
д.ю.н., доцент ХИТРА
Олександра Леонтіївна
0969521793

Львів -2021

Тема

«Реагування поліцейських ЮП на факти жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Виявлення, попередження і розгляд випадків жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Національна гаряча лінія як інструмент реагування»

Годин на тему – 2 год. лекційне заняття

2 год. практичне заняття

Навчальна мета: сформувати поняттєво-категоріальний апарат з відповідної теми лекції, а також систематизовані стійкі знання слухачів про реагування поліцейських ЮП на факти жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Виявлення, попередження і розгляд випадків жорстокого поводження з дітьми, зокрема домашнього насильства. Національна гаряча лінія як інструмент реагування»

Міжтематичні зв'язки: попередження домашнього насильства. Поняття домашнього насильства, його види, форми причини та прояви; поняття, види, форми та методи профілактичної роботи. Індивідуальна та загальна превентивна діяльність поліцейського щодо дітей: планування та впровадження заходів індивідуальної та загальної профілактики, в т.ч. в загальноосвітніх навчальних закладах. Поняття та види булінгу. Профілактика булінгу серед дітей в загальноосвітніх навчальних закладах та Інтернет-просторі, індивідуально-профілактична робота працівників 1011 з дітьми, які схильні до вчинення правопорушень та перебувають на профілактичних обліках у поліції. Профілактичний облік. Форми індивідуально-профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліку. Проведення заходів профілактики з батьками/законними представниками дитини та особами, які втягують дітей у злочинну діяльність

План лекції

1. Виявлення та припинення фактів учинення насильства та жорстокого поводження в сім'ї щодо дітей.
2. Проведення опитування та допиту дитини, застосування методики «зелена кімната».
3. Поміщення дітей у спеціальні установи для дітей

1. Виявлення та припинення фактів учинення насильства та жорстокого поводження в сім'ї щодо дітей.

Домашнє насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. У більшості випадків протиправні дії проти когось із членів родини супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої поведінки. Подібні дії з боку насильника приводять до негативного фізичного, психічного та соціального стану здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найбільше страждають від сімейного насильства жінки, діти та люди похилого віку, хоча про останню категорію йдеться дуже мало.

Домашнє насильство щодо дитини – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування будь-якого члена сім'ї по відношенню до дитини, що порушують права і свободи дитини, наносять їй моральну шкоду, шкоду фізичному чи психічному здоров'ю.

Жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною в сім'ї або поза нею, у тому числі:

- втягнення дитини в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства;
- примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру;
- ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю;
- статеві зносини та розпусні дії з дитиною з використанням: примусу, сили, погрози, довіри, авторитету чи впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного середовища, у тому числі в сім'ї;
- будь-які незаконні угоди щодо дитини, зокрема: вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини.

Забезпечення найкращих інтересів дитини – комплекс заходів, спрямованих на захист прав та забезпечення повноцінного життя, виховання і розвитку дитини.

Відповідно до законодавства України, поліцейський (працівник ювенальної превенції) здійснює наступні заходів щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей:

- виявляє причини і умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї відносно дитини, вживає у межах своїх повноважень заходів щодо їх усунення;

- бере на алфавітно-довідковий облік дорослих осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї відносно дитини;

- приймає та розглядає у межах своїх повноважень, визначених законом, заяви і повідомлення про насильство в сім'ї відносно дітей або про реальну загрозу його вчинення;

- вживає відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї відносно дитини, а також дій членів сім'ї, що направлені на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї відносно дитини;

- повідомляє дитині та її законному представникові (за умови відсутності в його діях протиправних дій відносно дитини) про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися для захисту дитини;

- взаємодіє із спеціально уповноваженими органами виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки і піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства у питаннях попередження насильства в сім'ї відносно дитини;

- надає інформацію з питань попередження насильства в сім'ї відносно дитини на запит уповноважених органів.

При виявленні фактів жорстокого поводження з дитиною поліцейський повинен:

- прийняти заяву або скласти протокол усної заяви від дитини, а в разі недосягнення нею 16-річного віку - від батьків, законних представників або іншої дорослої особи, не причетної до вчинення насильства над дитиною;

- у разі неможливості подання заяви скласти рапорт про виявлений факт жорстокого поводження з дитиною;

- ужити заходів щодо внесення інформації до журналу Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

- у разі якщо життя та здоров'ю дитини загрожує небезпека, працівник поліції разом зі службою у справах дітей уживає заходів з дотриманням вимог законодавства щодо термінового вилучення дитини із сім'ї (закладу) та подальшого влаштування дитини.

У заяві, протоколі або рапорті ювенальний інспектор зазначає прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання постраждалої від насильства

дитини, інформацію про особу, яка вчинила насильство, час і місце його вчинення, умисні дії фізичного спрямування, інші обставини вчинення насильства або реальної загрози його вчинення. Після отримання заяви, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною поліцейський за наявності ознак кримінального правопорушення негайно інформує керівника органу досудового розслідування для його попередньої кваліфікації та внесення інформації до ЄРДР.

Про отримання заяви чи повідомлення щодо жорстокого поводження з дитиною, вчинення насильства в сім'ї над дитиною ювенальний інспектор протягом трьох днів інформує відповідне управління (відділ) у справах сім'ї, молоді та спорту, а також службу у справах дітей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Варто зауважити, що відповідно до Наказу Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення, ювенальний інспектор має повідомити службу у справах дітей про випадок жорстокого поводження відносно дитини протягом доби.

Координатором заходів щодо захисту дітей від жорстокого поводження з ними або загрози його вчинення є служба у справах дітей.

Якщо у зверненні (повідомленні) вбачається ознака кримінального правопорушення чи загроза щодо його вчинення, інформація терміново після її отримання передається до органу поліції для вжиття відповідних заходів.

У разі необхідності суб'єкти організовують надання невідкладної медичної (викликають швидку допомогу), психологічної та інших видів допомоги дитині, яка постраждала від жорстокого поводження.

Усі суб'єкти в межах компетенції долучаються до вжиття невідкладних заходів з ліквідації наслідків жорстокого поводження з дитиною або загрози його вчинення.

У разі загрози вчинення жорстокого поводження з дитиною суб'єкти забезпечують ужиття необхідних заходів щодо її усунення.

Служби у справах дітей:

- здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини;
- ведуть облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з жорстоким поводженням з ними або загрозою щодо його вчинення;
- координують діяльність суб'єктів при вирішенні питань соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження;

- забезпечують надання необхідної допомоги дитині, яка постраждала від жорстокого поводження, у взаємодії з іншими суб'єктами та з урахуванням найкращих інтересів дитини;

- направляють дитину до закладів охорони здоров'я для обстеження стану її здоров'я, надання дитині необхідної медичної допомоги, у тому числі лікування в стаціонарі, та документування фактів жорстокого поводження з нею;

- у разі необхідності представляють (у тому числі в судах) інтереси дітей, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення.

Органи поліції:

- здійснюють прийняття інформації про факти жорстокого поводження з дітьми або загрозу щодо їх вчинення цілодобово. Заяви та повідомлення зобов'язані приймати всі працівники поліції;

- у разі неможливості подання письмової заяви працівник поліції повинен скласти протокол усної заяви або рапорт про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення), у якому зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові постраждалої дитини, інформація про особу, яка жорстоко поводитися з дитиною чи реально мала такий намір, час і місце випадку, інші необхідні обставини;

- при отриманні інформації про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) працівник поліції уживає заходів щодо її внесення до журналу Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події;

- усі заяви, повідомлення, протоколи усної заяви, рапорти про факти жорстокого поводження з дітьми (загрозу його вчинення) розглядає керівництво органу поліції та надає письмові резолюції працівникам уповноваженого підрозділу поліції щодо необхідних заходів для подальшого прийняття рішення згідно із законодавством;

- після отримання заяви, повідомлення, складання протоколу усної заяви або рапорту про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу його вчинення) працівник органу поліції за наявності ознак кримінального правопорушення доповідає про це начальникові слідчого підрозділу для внесення слідчими відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформує начальника органу поліції;

- за результатами розгляду звернення, повідомлення про факт жорстокого поводження з дитиною (загрозу щодо його вчинення) працівники уповноваженого підрозділу поліції зобов'язані поінформувати батьків дитини або осіб, які їх замінюють (якщо не вони є винуватцями жорстокого

поводження з дитиною або загрози його вчинення), службу у справах дітей та у разі потреби органи прокуратури та суд.

Заклади освіти:

- здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поведіння щодо дитини;
- терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів поліції про випадок жорстокого поведіння з дитиною чи загрозу його вчинення;
- у межах компетенції вживають заходів щодо виявлення і припинення фактів жорстокого поведіння з дітьми або загрози його вчинення в закладах освіти;
- організовують роботу психологічної служби системи освіти з дітьми, які постраждали від жорстокого поведіння;
- проводять роз'яснювальну роботу з батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу із запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поведіння з дітьми.

Заклади охорони здоров'я:

- здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поведіння щодо дитини;
- терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів поліції за місцезнаходженням закладу охорони здоров'я про випадок жорстокого поведіння з дитиною чи загрозу його вчинення;
- цілодобово здійснюють прийняття дітей, які постраждали від жорстокого поведіння, надають їм необхідну медичну, психологічну (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога) допомогу та документують факти жорстокого поведіння з дітьми;
- при обстеженні дитини медичні працівники звертають увагу на ушкодження, що могли виникнути внаслідок жорстокого поведіння з нею, повідомляють про це лікаря, який надає дитині первинну медичну допомогу, забезпечують подання інформації до служби у справах дітей та органу поліції;
- проводять лікування дітей, які постраждали від жорстокого поведіння, та надають психологічну допомогу (за наявності в закладі охорони здоров'я психолога).

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

- здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поведіння щодо дитини;

- терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів поліції про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення;
- здійснюють екстрене втручання, надають необхідні соціальні послуги дітям, які постраждали від жорстокого поводження або стосовно яких існує загроза його вчинення, та забезпечують соціальний супровід сімей, у яких проживають такі діти;
- направляють у разі потреби сім'ї (або одного з членів сім'ї) з дитиною, яка постраждала від жорстокого поводження або стосовно якої існує загроза його вчинення, до центру соціально-психологічної допомоги.

2. Проведення опитування та допиту дитини, застосування методики «зелена кімната».

По своїй суті терміни «опитування» та «допит» є тотожними поняттями та мають на меті отримання від особи певну інформацію, що стосується суті справи. У національному законодавстві використовуються обидва терміни. Переважно термін «допит» зустрічається в процесуальних кодексах (наприклад, КПК України, ЦПК України), термін «опитування» зустрічається в міжнародних документах та деяких законах (наприклад, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Опитування дитини вимагає від особи, яка його проводить, знання не тільки законодавства, а також знання вікових та індивідуальних особливостей дитини, індивідуального підходу, досконалої та ретельної підготовки, що включає в себе: вивчення матеріалів справи, ознайомлення з всебічними даними про дитину, складання плану опитування, залучення спеціалістів, правильного вибору тактики опитування та місця проведення допиту.

Дитина може бути опитана поліцейським (ювенальним інспектором) різного віку та в різних ситуаціях під час будь-якого контакту. Як правило така дія, як опитування має наслідок – складання та підписання документу, в якому відтворюється все, що сказала дитина. В інших ситуаціях опитування дитини, від неї можуть бути відібрані пояснення за наявності її згоди та здатності в силу свого віку та індивідуальних особливостей висловлювати свою думку.

Варто знати! Сімейний кодекс містить прогресивну ст. 171, положення якої наближають національне законодавство до міжнародних та регіональних

стандартів. Міжнародні та європейські стандарти зобов'язують Україну забезпечити дитині, право вільно висловлювати свої погляди з усіх питань, що стосуються її, і цим поглядам має приділятися належна увага. З цією метою дитині надається право бути заслуханою під час будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що стосується дитини, безпосередньо або через представника у порядку, передбаченому процесуальним нормами національного законодавства.

Стаття 35¹

Опитування дитини

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення:

a) проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;

b) проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні;

c) проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей;

d) проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно;

e) якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження;

f) можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше.

2. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості запису на відеоплівку опитування жертви або, де це доцільно, свідка дитини та прийняття таких відеосвідчень як доказу в суді згідно з нормами її національного законодавства.

3. Якщо вік жертви не встановлено та є підстави вважати, що жертва є дитиною, то заходи, передбачені в пунктах 1 та 2 цієї статті, застосовуються до неї доти, доки тривають перевірки її віку.

Методика «зелена кімната»

Для початку розглянемо що являє собою «зелена кімната»?

«Зелена кімната» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок злочину чи стали свідками сексуального насильства або

експлуатації, інших злочинів, або такими, які підозрюються в скоєнні злочинів, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини.

«Зелена кімната» – це спеціально організована система заходів, що має на меті забезпечити законність, гуманність та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом чи перебуває у контакті із законом.

Основна мета проведення опитування в такій кімнаті – запобігання повторній травматизації психіки дитини в ході слідчих та процесуальних дій за допомогою спеціальних методик та створення психологічно комфортної атмосфери, так і технічного оснащення, що дозволяє коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати його для ведення слідства без здійснення повторних допитів. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей.

«Зелена кімната» допомагає дітям відчувати домашню атмосферу, сприяє довірливому спілкуванню з дорослими. Система роботи в «зелених кімнатах» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що є в контакті із законом (стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення). Для цих дітей необхідні особливі, порівняно із дорослими, юридичні процедури, соціальний супровід, психологічна допомога та реабілітаційні послуги. Саме такі процедури мають здійснюватися в спеціально обладнаних приміщеннях. Врахування потреб вищезазначених груп дітей є свідченням гуманності держави, виявом її соціального та правового характеру, спрямованості на допомогу та врахування потреб та інтересів кожної дитини.

Головною метою створення і функціонування «зеленої кімнати» для дітей є соціальний і правовий захист дітей, виявлення та документування злочинної діяльності, спрямованої на дітей чи за участю дітей. «Зелена кімната» може також використовуватися для проведення заходів щодо психологічної профілактики та корекції відхилень у поведінці дітей, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють учиненню дітьми злочинів і правопорушень.

Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психофізіологічних особливостей. Якщо співробітник поліції вважає, що підліток потребує додаткової допомоги, то запрошується відповідний фахівець – психолог або педагог. У разі виявлення факторів, які негативно впливають на поведінку дитини, фахівцями вносяться пропозиції щодо їх усунення та рекомендації стосовно проведення подальшої профілактичної чи психологічної роботи.

«Зелена кімната» допомагає дітям відчувати затишну, доброзичливу атмосферу, сприяє відкритому/довірливому спілкуванню/діалогу з дорослими. Як засвідчує досвід, діти в таких кімнатах краще ідуть на контакт.

Основними завданнями «зелених кімнат» є:

- збір доказового матеріалу про злочин чи правопорушення, в яких дитина стала жертвою чи свідком злочину або правопорушником;
- робота з адаптації дитини після скоєння над нею насильства;
- поновлення психоемоційного статусу дитини, яка перебуває в стресовому стані внаслідок конфліктної, аварійної чи іншої екстремальної ситуації;
- блокування гострих стресових реакцій у дитини;
- попередження психоемоційного навантаження у дитини, пом'якшення впливу психотравмуючих ситуацій та психофізичних навантажень;
- усунення фізичного дискомфорту та емоційної напруги, нормалізація процесу життєдіяльності;
- короткотермінова чи довготермінова психокорекція;
- психологічна допомога особам, схильним до різних видів залежностей;
- психологічні консультації з рекорегування взаємовідносин в родині, навчальних закладах, у дитячому колективі;
- попередження, профілактика, корекція негативних наслідків відхилення в поведінці та психологічної деформації дітей, схильних до скоєння правопорушень і злочинів;
- допомога дитині зрозуміти й усвідомити причини її поганого пристосування до реальності, і надання допомоги в адаптації та побудові більш реалістичної комунікації.

Категорії дітей, з якими працюють у «зелених кімнатах». Врахування багатофункціональності та численності основних завдань «зелених кімнат», їх можливостей в роботі з надання неповнолітнім необхідної допомоги та підтримки щодо поновлення їхніх прав та захист найкращих інтересів дітей, дає підстави для визначення основних категорій дітей, з якими слід працювати в «зелених кімнатах». Це наступні категорії:

- діти, що потрапили в кризову ситуацію;
- діти, які стали жертвою насильства: фізичного, сексуального, психологічного, економічного;
- діти, які постраждали від торгівлі людьми;
- діти, які стали жертвою чи свідком злочину;
- діти з відхиленням в поведінці;

- діти, які вчинили злочин чи правопорушення;
 - діти з неблагополучних родин;
 - бездоглядні діти; діти, які займаються жебрацтвом або бродяжництвом;
 - діти, що перебувають на профілактичних обліках (звільнені з місць позбавлення волі; які повернулись із загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації; засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; обвинувачені у вчиненні злочинів і не взяті під варту в період досудового слідства; що вчинили суспільно-небезпечні діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; звільнені від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру);
 - діти, які систематично покидають навчально-виховні заклади; діти, віком до 18 років, які систематично залишають сім'ю, а також діти, покинуті батьками та опікунами;
 - діти, які систематично вживають спиртні напої або практикують немедичне вживання наркотичних засобів;
- У «зелених кімнатах» не можуть знаходитись діти:**
- у стані алкогольного, наркотичного та іншого сп'яніння;
 - психічно хворі із вираженими симптомами захворювання.

Методика «Зелена кімната» – методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, в умовах, що мінімізують та не допускають повторної травматизації психіки дитини, з урахуванням її індивідуально-психологічних та психофізіологічних властивостей.

Вимоги до особи, яка здійснює опитування дитини:

- урахування рівня розвитку та можливостей дитини (запитання, що адресуються дитині, мають ставитися з урахуванням її мовних можливостей, а також знань і досвіду);
- гнучкість (не дотримуватися жорстких сценаріїв, а враховувати індивідуальні особливості дитини – темп її роботи, процес мислення й розуміння світу);
- об'єктивність (необхідність нейтрального ставлення особи, яка веде опитування, уникання тенденційності, що може проявлятися свідомо чи несвідомо у голосі, міміці, позі тіла або запитаннях, які містять вказівку щодо відповідей або їхню оцінку);
- емпатія (допомога дитині впоратися зі страхом, пов'язаним із раніше пережитим негативним досвідом та з ситуацією опитування);
- знання в галузі психології розвитку й клінічної психології дитини;

- знання технік опитування цієї категорії свідків;
- рівень теоретичної підготовки;
- досвід і природні схильності до встановлення контакту з дитиною;
- особистісні риси (наприклад, емпатичність, терплячість тощо).

! Діти дошкільного та молодшого шкільного віку без впливу дорослої особи не можуть вигадати ситуації сексуального насильства через відсутність необхідного життєвого досвіду.

! Необхідно поговорити з батьками або опікунами малолітнього свідка чи потерпілого про його потреби й переживання, пов'язані з участю в процесуальній дії, та переконати їх у небажаному впливі близької особи на цінність показань і на досвід самої дитини.

! Діти-свідки повинні сприйматися не лише як джерело доказів, але і як люди, які спантеличені, залякані і зазнали значної шкоди, а також є особливо безпорадними і вразливими.

! Заздалегідь запланувати спосіб документування опитування дитини-свідка чи потерпілого.

! Перш ніж приступити до опитування, поясніть дитині, чому і яким чином розмова з нею буде документуватися.

! Документувати необхідно як вербальну, так і невербальну інформацію.

! Питання і відповіді дитини, що стосуються найсуттєвіших і найважчих тем, слід занотувати дослівно.

! Особа, яка складає протокол допиту дитини, повинна робити це таким чином, щоб не заважати процесу опитування.

3. Поміщення дітей у спеціальні установи для дітей

Спеціальні установи, які здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень серед неповнолітніх. Діяльність, завдання та повноваження спеціальних установ для дітей.

Порядок та підстави поміщення неповнолітніх до спеціальних установ.

Практична робота

Розв'язання ситуативних завдань.

Спеціальні установи для дітей.

У статті 1 Закону України "Про органи і служби у справах дітей і спеціальні установи для дітей" (надалі по тексту – Закон) визначено перелік

спеціальних установ, **які здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень серед дітей**, у тому числі:

- притулки для дітей;
- центри медико-соціальної реабілітації неповнолітніх органів охорони здоров'я;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- приймальники-розподільники для дітей органів національної поліції.
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;

Стаття 11 цього Закону регламентує діяльність **притулків для дітей служб у справах дітей**. Притулки створюються відповідно до соціальних потреб кожного регіону для тимчасового розміщення в них неповнолітніх віком від 3-х до 18 років, які потребують соціального захисту держави.

До притулку для неповнолітніх приймаються неповнолітні, які:

- заблукали;
- були підкинуті;
- залишилися без піклування батьків або опікунів;
- залишили сім'ї чи заклад освіти;
- вилучені працівниками поліції із сімей, перебування в яких загрожує життю та здоров'ю дітей;
- втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, військового конфлікту, техногенної катастрофи тощо;
- не мають постійного місця проживання і засобів для життя;
- самі звернулися по допомогу до адміністрації притулку.

Основними завданнями притулків для неповнолітніх є соціальний захист дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психологічних умов для забезпечення їх нормальної життєдіяльності. Діти можуть перебувати в притулку для дітей протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб. Однією з підстав для прийняття до притулку є акт уповноваженого підрозділу органів Національної поліції про доставляння до притулку покинутої дитини або дитини, яка заблукала.

Діяльність притулку ґрунтується на принципах гуманності, демократичності, поваги до особистості.

Стаття 11-1 Закону визначає діяльність **центрів соціально-психологічної реабілітації дітей**. Такі центри підпорядковуються відповідній службі у справах дітей для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Строк перебування дитини в центрі соціально-психологічної реабілітації дітей залежить від конкретних обставин, але не може перевищувати відповідно 9 і 12 місяців у разі стаціонарного і денного перебування. Строк перебування дитини в центрі визначається психолого-медико-педагогічною комісією за погодженням із відповідною службою у справах дітей.

Основними завданнями центру є:

- здійснення соціального захисту дітей, прийнятих до центру;
- надання дітям комплексу соціальних послуг;
- проведення соціально-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- сприяння поверненню дитини до біологічної сім'ї;
- забезпечення відвідування дітьми загальноосвітніх або інших навчальних закладів чи індивідуальному навчанню з урахуванням потреб та можливостей дитини;
- сприяння формуванню у дітей власної життєвої позиції для подолання звичок асоціальної поведінки;
- надання психологічної та інших видів допомоги батькам (або особам, які їх замінюють) дітей, які перебувають в центрі, спрямованої на повернення дитини до сім'ї;
- розроблення рекомендацій з питань соціально-психологічної адаптації дитини для педагогічних та соціальних працівників і батьків.

Згідно ст. 11-2 Закону діють **соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка)**. Такі центри є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування.

Основними завданнями центру є:

- соціальний захист дітей;
- створення соціально-побутових умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, навчання, праці та змістовного дозвілля;

- надання дітям комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги;
- інформування дітей або їх законних представників про можливість отримання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України "Про безоплатну правову допомогу"
- проведення психолого-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;
- створення умов для здобуття дітьми освіти у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладах за місцезнаходженням центру;
- забезпечення оволодіння дітьми професійними навичками та їх трудове навчання;
- забезпечення влаштування дітей після досягнення ними повноліття (працевлаштування, навчання у вищих навчальних закладах тощо);
- сприяння місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у соціальному супроводженні дітей, що вибули з центру і виховуються в сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу;
- участь у проведенні місцевими органами виконавчої влади заходів для подолання безпритульності у відповідному регіоні;
- робота із сім'ями дітей щодо нормалізації умов їх виховання;
- розроблення рекомендацій для педагогічних та соціальних працівників і батьків або осіб, що їх замінюють, з питань соціально-психологічної адаптації дітей.

Стаття 9 Закону визначає діяльність **центрів медико-соціальної реабілітації дітей**, які створюються в державній системі охорони здоров'я. До центрів направляються неповнолітні віком від 11 років, які вживають алкоголь, наркотики, а також неповнолітні, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації. Неповнолітні перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для лікування, але не більше двох років.

Основними завданнями центрів є лікування, психосоціальна реабілітація і корекція поведінки неповнолітніх, які потребують їх унаслідок вживання алкоголю, наркотиків, інших психотропних засобів, а також неповнолітніх із девіантними (такими, що відхиляються від норми) формами поведінки. Питання про прийняття до центру вирішується керівництвом центру за наявності заяви батьків або осіб, які їх замінюють; наявності рішення служби в справах дітей.

Відповідно до ст. 8 Закону створено **спеціальні навчально-виховні установи для дітей**, які потребують особливих умов виховання. Це загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти. До цих закладів направляються неповнолітні, які вчинили злочин у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду неповнолітні з 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації – з 14 років. Термін перебування у цих установах визначається судом, але може становити не більше трьох років.

Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є:

- створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги;
- забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму.

Згідно зі ст. 7 Закону створено **приймальники-розподільники для дітей**.

Приймальники-розподільники для дітей - спеціальні установи органів Національної поліції, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років, до яких поміщаються діти, які:

- досягли 11-річного віку та щодо яких є достатньо підстав вважати, що вони вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за таке діяння особи підлягають кримінальній відповідальності;
- підлягають направленню за рішенням суду, що набрало законної сили, до спеціальних навчально-виховних закладів, і є достатньо підстав вважати, що такі діти займатимуться протиправною діяльністю;
- самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, в яких вони перебували;
- перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї або навчально-виховні заклади (бродяжать);
- залишили держави постійного проживання і відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною

Радою України, підлягають поверненню до держави свого постійного проживання.

Основними завданнями ПРД є забезпечення належних умов утримання дітей, проведення з ними виховної та профілактичної роботи, виявлення причин і умов, що призводять до виникнення злочинності в підлітковому середовищі.

Відповідно ст. 10 Закону діють **спеціальні виховні установи** Державної кримінально-виконавчої служби України - це установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі. Виховні колонії виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх.

Порядок та підстави поміщення неповнолітніх до спеціальних установ.

До притулку є:

- звернення дитини до адміністрації притулку за допомогою;
- направлення служби у справах дітей відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради;
- акт уповноваженого підрозділу поліції про доставляння до притулку покинутої дитини або дитини, яка заблукала;
- письмове звернення керівника органу управління освітою відповідної державної адміністрації чи виконавчого комітету ради;
- звернення органу, установи чи організації, на які покладено здійснення заходів соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;
- письмове звернення керівника лікувально-профілактичного закладу охорони здоров'я.

До соціально-реабілітаційних центрів (дитячі містечка) дітей, що:

- заблудилися;
- бродяжать або жебракують, місцезнаходження батьків яких не встановлено;
- залишилися без піклування батьків або осіб, що їх замінюють;
- залишили сім'ю чи навчальний заклад;
- втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, техногенної аварії, катастрофи;
- повернулися з місць позбавлення волі;
- підкинуті та безпритульні;

- дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- дітей, яким перебування в сім'ї загрожує життю і здоров'ю.

До приймальників-розподільників для дітей

Підставою для поміщення дитини до приймальника-розподільника для дітей є **виключно рішенням суду**. Строк перебування дитини у приймальнику-розподільнику для дітей визначається судом залежно від наявності об'єктивних підстав для її тримання в цій установі.

Строки поміщення до приймальників-розподільників для дітей:

1) досягли 11-річного віку та щодо яких є достатньо підстав вважати, що вони вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за таке діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - **на строк, визначений слідчим суддею, судом у постановленій у кримінальному провадженні ухвалі про поміщення особи у приймальник-розподільник для дітей.**

2) підлягають направленню за рішенням суду, що набрало законної сили, до спеціальних навчально-виховних закладів, і є достатньо підстав вважати, що такі діти займатимуться протиправною діяльністю, - **на строк, необхідний для доставлення їх до спеціальних навчально-виховних закладів, але не більше 30 діб;**

3) самовільно залишили спеціальні навчально-виховні заклади, в яких вони перебували, - **на строк, необхідний для доставлення їх до спеціальних навчально-виховних закладів, але не більше 30 діб;**

4) перебувають у розшуку як такі, що зникли, залишили сім'ї або навчально-виховні заклади (бродяжать), - **на строк, необхідний для передання їх уповноваженому підрозділу органів Національної поліції, який ініціював розшук, але не більше 36 годин;**

5) залишили держави постійного проживання і відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підлягають поверненню до держави свого постійного проживання, - **на строк, необхідний для передачі їх батькам, особам, які їх замінюють, або працівникам спеціалізованих установ держав постійного проживання.**

Не підлягають доставлянню до приймальників-розподільників для дітей діти, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи токсичних речовин, а також психічно хворі діти з вираженими симптомами хвороби.

План практичного заняття (навчальні питання):

1. Психологічні, фізіологічні та вікові особливості розвитку дитини, типові поведінкові прояви.
2. Загальні положення щодо комунікації з дітьми, відмінності від комунікації з дорослими.
3. Вирішення ситуаційних завдань.

Ситуаційне завдання 1

Сергій та Надія прожили в шлюбі 6 років. На момент розлучення їхнім спільним дітям було 3 та 6 роки. Через відсутність іншого місця проживання вже колишнє подружжя з дітьми змушені були і після розлучення проживати в одному помешканні, але в різних кімнатах. Протягом 10 років після цього Сергій постійно ображав, погрожував, залякував та іншими діями робив життя Надії та двох спільних неповнолітніх дітей нестерпним. Через постійний страх перед батьком, сильні душевні хвилювання, напружену атмосферу вдома у дітей почалися психічні розлади. Обидва підлітки перебувають на обліку в психоневрологічному диспансері.

Завдання.

Як можна кваліфікувати цю ситуацію? Чому?

Хто є жертвою? Яким чином це можна встановити?

Якою має бути тактика розмови з жертвою та кривдником?

Які види допомоги можуть бути надані дітям?

Ситуаційне завдання 2

Школа-інтернат для дітей-сиріт щороку відправляє 10-15 вихованців до психіатричної лікарні, особливо під час канікул. Адміністрація мотивує це тим, що у цих дітей були помічені вихователями психічні розлади, а власну повноцінну психологічну допомогу заклад надати не може. Крім того, у зв'язку з важким фінансовим станом шкіл-інтернатів і відсутністю повних ставок для психолога це є сталою практикою й інших шкіл-інтернатів.

Завдання.

Прокоментуйте дії адміністрації школи-інтернату.

Які види допомоги можуть бути надані постраждалим дітям?

Хто є суб'єктом надання такої допомоги?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєнко М. К. Комітет ООН із прав дитини на захисті дітей, що перебувають у конфлікті з законом України. *Відновне правосуддя в Україні*. 2011. № 1-2. С. 17-20.
2. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 432 с.
3. Бардацька О. В. та ін. Розслідування торгівлі дітьми: навч.-практ. посіб. / за ред. І. М. Осика; Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2011. 236 с.
4. Будзиньська А. Як опитувати дитину: Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих. Українське видання. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytuny.pdf
5. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання / О.А.Біда, А.Б.Блага, О.А.Мартиненко, П.І.Пархоменко, М.Г.Статкевич, С.В.Тарабанова; за заг. ред. А.П.Бущенко. Українська Гельсінська спілка з прав людини. К., КИТ, 2016. 82 с.
6. Діти в Україні. Звіти ЮНІСЕФ про ситуацію в Україні. URL: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr>.
7. Діти – жертви конфлікту на сході України: їх ризики, вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами: Методичний посібник з проведення тренінгу для державних службовців у соціальній сфері з надання послуг внутрішньо переміщеним особам. URL: https://lastrada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_31.html 177
8. Дручек О.М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123-128.
9. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посібник / С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз, Л. А. Мороз. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 260 с.
10. Збірник навчальних текстів курсу «Захист та забезпечення прав дітей та молоді груп ризику» / С. Буров, О. Гатіятуллін, Р. Коваль, А. Кориневич, О. Лазаренко, П. Пархоменко, О. Темченко, Г. Янова. К.: ПП «Видавництво «Сучасний письменник», 2015. 52 с.
11. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук, 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків: ХНУВС, 2008. 21 с.

12. Корнієнко М.В. Особливості забезпечення і захисту прав дітей дільничним офіцером поліції. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (64). 2018. С. 100-107.

13. Кушнір К.Ю., Сукмановська Л.М. Спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2019. № 1. С.136-140.

14. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження: монографія. О.: Фенікс, 2008. 332 с.

15. Лесько Н. В. Діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень : сучасне розуміння і нові підходи : монографія / Н. В. Лесько. Л. : Апріорі, 2013. 184 с.

16. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації : монографія. Київ : Видавництво «Людмила», 2017. 472 с.

17. Лесько Н. В. Напрями удосконалення державної політики захисту дітей від насильства. *Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове видання*. 2018. № 2. С. 232–234.

18. Лесько Н. В. Історичні аспекти становлення проблеми насильства щодо дітей. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). С. 117–120.

19. Лютий В.П. Соціальна профілактика негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі: Навч. посібник. К. Академія праці і соціальних відносин. 2004. 42 с.

20. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Укладачі: Мустафаєв Г.Ю., Довгаль І.І. Київ, 2011. 192 с.

21. Міненкова Н. О., Печений О. П. Протидія викраденню дітей: Цивільно-правові аспекти. Міжнародне регулювання. Судова практика: посіб. для суддів Харків: Харків юрид., 2011. 132 с.

22. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

23. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: навчально-методичний посібник [Андреєнкова В.Л., Бороздіна К.А., Заварова Н.В., Кіцул Ю.С. та ін]; за заг. ред. Пилипас Ю.В., Ковальнової О.В., Журавель Т.В.

Київ. 2019. Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». 416 с.

24. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: навчально-методичний посібник. II-га частина (спеціалізована) [Андреєнкова В.Л., Бороздіна К.А., Заварова Н.В., Кіцул Ю.С. та ін]; за заг. ред. Пилипас Ю.В., Ковальнової О.В., Журавель Т.В. Київ. 2019. Всеукраїнського громадського центру «Волонтер». 392 с.

25. Повноваження об'єднаних громад із питань забезпечення та дотримання прав дитини: розуміння витоків функцій: Посібник. Під експертним керівництвом канд. політ. наук Л. Волинець. ГО «Український кризовий медіа-центр», Global Communities, USAID. URL: <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/301/dity.pdf>

26. Попередження насильства над дітьми: інф.-метод. матер. та аналіз нормативно-правової бази / [О.В. Грицевич, О.М. Лозован, Ю. В. Онишко ; за ред. Т. В. Журавель. К. : Вид-во «КАЛИТА», 2007. 224 с.

27. Посібник з методики міждисциплінарного ведення випадку при роботі з безпритульними, бездоглядними неповнолітніми дітьми / організація «Право на здоров'я» (HealthRight International). К., 2010. 68 с.

28. Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання: Матеріали за результатами соціологічного опитування. К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. 144 с.

29. Сурвілайтс Д. В., Молодіжні субкультури: сутність та особливості функціонування. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 287-292.

30. Суслєва О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні / за заг. ред. Г. О. Христової. Київ: Тютюкін, 2010. 336 с.

31. Сутність та профілактика злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканності неповнолітніх і малолітніх : посібник. Львів, Тернопіль: ЛьвДУВС, 2018. 132 с.

32. Хархан О. М. Психологічні особливості віктимної поведінки підлітків. *Наука і освіта*. 2004. №8-9. 180 с.